

Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina

LAURA VISAPÄÄ

1 Johdanto

Virginia Woolfin elämästä ja hänen *Mrs. Dalloway* -teoksensa erilaisista tulkinnoista kertova elokuva *Tunnit* päättyy kohtaukseen, jossa Woolf on juuri hukuttautumassa.¹ Elokuva on sitä ennen kuvannut yhden päivän kautta 1900–2000-lukujen eri vaiheissa eläneiden kolmen naisen kohtaloita – 1920-luvulla Mrs. Dallowaytä kirjoittavan Woolfin ohella 1950-luvulla kamppailevaa perheenäitiä ja 2000-luvun alussa New Yorkissa elävää kustannustoimittajaa – ja esittänyt näiden elämät dramaattiselta kaareltaan syvässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Vain elokuvan ensimmäinen ja viimeinen kohtaaminen eivät kuvaa tuota yhteenkudottua ”päivää” vaan sijoittuvat Woolfin elämässä paria vuosikymmentä myöhemmäksi, hetkeen, jona hän hukuttautui. Elokuvan loppukohtauksessa kuullaan seuraava, fiktion tarpeisiin tuotettu jähdytysviesti.²

- (1) Rakas Leonard
Katsoa elämää silmiin...
Katsoa aina elämää silmiin
ja nähdä se
sellaisena kuin se on
Lopultakin nähdä se...
Rakastaa sitä sellaisena kuin se on,
ja sen jälkeen

---

1. Kiitän Virittäjän kahta nimetöntä arvioijaa sekä Lea Laitista, Markku Haakanaa ja Marja-Leena Sorjosta kaikista niistä arvokkaista kommentteista, jotka auttoivat viimeistelemään artikkelin nykyiseen muotoonsa. Heidän vastuulleen ei kuitenkaan tule laskea artikkelin puutteita.

2. Katkelma on elokuvassa nähtävä suomenkielinen käännös seuraavasta englanninkielisestä ääninauhasta: “Dear Leonard/ To look life in the face/ Always to look life in the face/ and to know it/ for what it is/ At last to know it/ To love it for what it is/ and then/ to put it away/ Leonard/ Always the years between us/ Always the years/ Always/ the love/ Always/ the hours.” Itsenäisiä A-infinitiivejä esiintyy usein käännösteksteissä, minkä vuoksi niiden potentiaalista yleistymistä nimenomaan käännöslainoina olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin. Koska oma käännösaineistoni (käännöksiä englannista, ruotsista, virosta, saksasta, tšekistä ja portugalista) on kerätty sattumanvaraisesti, en pysty esittämään yleistyksiä lähdekielen vaikutuksesta suomenkielisiin käännöksiin.

laittaa se pois.

Leonard.

Välillämme ovat aina vuodet.

Aina vuodet.

Aina –

rakkaus.

Aina –

tunnit.

Kohtauksen affektisuutta luovat monet elementit: esimerkiksi musiikki, leikkaus, kohtauksen asema koko elokuvassa, näyttelijäntyö ja Woolfin elämänkohtalo. Tämän artikkelin kannalta kiinnostavia ovat kuitenkin katkelmassa käytetyt infiniittiset muodot, A-infinitiivien varaan rakentuvat konstruktiot, jotka eivät kytkeydy finiittiverbeihin (esim. *katsoa elämää silmiin; lopultakin nähdä se; rakastaa sitä sellaisena kuin se on*). Tarkastelen tässä tekstissä yksityiskohtaisesti sitä A-infinitiivien ominaisuutta (ks. myös Visapää 2008), että esiintyessään syntaktisesti itsenäisissä konteksteissa ne kuvaavat asiointiloja affektisesti ja kutsuvat vastaanottajia eläytymään kuvattuihin asiointiloihin ja niihin liitettyyn tunnetilaan. Ne siis yhtäältä viestivät puhujan affektista suhtautumista sanottuun, toisaalta kutsuvat vastaanottajaa jakamaan tämän affektin. Kuten esimerkissä 1, myös yleisemmin itsenäiset A-infinitiivit harvoin synnyttävät affektisen tulkintansa yksin: niiden tunnepitoinen merkitys rakentuu yhdessä monien kontekstuaalisten tekijöiden kanssa. Artikkelini tavoitteena onkin valaista paitsi itsenäisten infiniittivien konventionaalistunutta affektimerkitystä myös sitä, miten niiden tulkinnat rakentuvat kontekstuaalisesti.

Suomen kielen A-infinitiivejä käytetään yleensä osana lauseen ytimenä toimivaa finiittiverbiä tai siihen liittyvää substantiivilauseketta, jolloin niiden tulkintaan ei liity ainakaan niiden syntaktisesta asemasta motivoituvaa affektista merkitystä. Kun A-infinitiivit sen sijaan muodostavat itsenäisiä konstruktioita, ne etualaistavat aina jonkinlaisen affektisen tulkinnan. Havainnollistan tätä eroa esimerkeillä 2–5. Esimerkissä 2 *joutua*-infinitiivi täydentää finiittimuotoista *voida*-verbiä osana modaalista verbi-ketjua, ja esimerkissä 3 *lyödä* esiintyy *kyky*-substantiivin määritteenä finiittilauseen osaksi asettuvassa NP-rakenteessa. Esimerkeissä 4 ja 5 *joutua* ja *lyödä* muodostavat sen sijaan itsenäiset konstruktiot.

- (2) Venäjän avaruushallinnon johtaja Anatoly Perminovin mukaan vuoden 2009 jälkeen avaruusturistit *voivat joutua etsimään uuden matkajärjestäjän*, sillä Venäjältä loppuu tila kansainvälisellä ISS-avaruusasemalla. (i, talousuutinen³)
- (3) Näyttelyn teokset viittaavat ihmisen kulttuurisiin rakenteisiin, monumentteihin, jäännöksiin, raunioihin, joissa myös hävityksen ja tuhon merkit ovat kertomassa ihmisen erinomaisesta *kyvystä luoda ja lyödä*. (Kp, Aamu, 412664)

---

3. Viitaan internet-aineistoon koodilla (i) ja Kielipankkiin koodilla (Kp + tarkempi aineistokoodi). Muut aineistoviitteet on selitetty artikkelin lähteissä.

- (4) Tapahtuuko elämän loppumetreillä jonkinlainen valaistuminen, jokin syväliisempi ymmärrys ja tieto maailman olemuksesta ja kaiken tarkoituksesta? Jos vastaus on myönteinen, on asiantila varsin epäoikeudenmukainen. *Joutua nyt sitten melkein saman tien kuolemaan*. (i, blogi)
- (5) Häiden jälkeen Jussi ja Miia asuvat omassa talossaan jossain tässä lähellä ja minä voin olla Jussin ja Miian luona yötä ja valvoa myöhään, syödä sipsejä ja juoda limua ja katsoa Dirty Dancingiä videolta.
- Lyödä, voi vittu lyödä! Lyödä Wesiä joka ei mitään ole tehnyt*, ei taatusti mitään. (Itkonen 2007: 377)

Esimerkissä 2 infinitiivi *joutua* asettuu kuvaukseen avaruusturistien mahdollisesti tulevaisuudessa kohtaamista tilanteista, ja esimerkin 3 *lyödä*-infinitiivi on osa kuvausta ihmisen hyvästä luomis- ja lyömiskyvystä; kummankaan merkitys ei rakennu tunnistettavan affektiseksi. Esimerkeissä 4 ja 5 tilanne on toinen: infinitiivit *joutua* ja *lyödä* muodostavat niissä itsenäisen rakenteen, jolla on negatiivissävyinen arvottava funktio. Esimerkissä 4 päivitellään sitä mahdollisuutta, että ihminen kuolisi pian valaistumisensa jälkeen, ja vastaanottajaa kutsutaan tunnistamaan tämä puhujan näkökulmasta epäoikeudenmukainen ja kohtuuton seikka. Esimerkki 5 on puolestaan Juha Itkosen (2007) *Kohti*-romaanin kohdasta, jossa kertoja kuvittelee tulevaa elämäänsä veljensä ja tämän tyttöystävän sukulaisena. Kappaleenvaihtoa seuraa affektinen purkaus: kertoja sadattelee sitä, että veli on lyönyt hänen poikaystävänsä. Käytössä oleva infinitiivi *lyödä* toistetaan intensiteetin lisäämiseksi kolmesti (ks. esim. ISK 2004: § 1736).

Tehdessäni eron syntaktisesti itsenäisten ja epäitsenäisten infinitiivikäyttöjen affektisuuden välillä en halua väittää, etteivät finiittilauseen osaksi asettuvat A-infinitiivit voisi esiintyä affektisissa kuvauksissa. Esimerkiksi esimerkissä 2 käytetty *joutua* esittää asiointilan pakollisuuden arvioitavan yksilön näkökulmasta ja osoittaa pakon johtuvan ulkoisista olosuhteista, mikä luo helposti arvottavan kontekstin: verbiin liittyvät asiointilat hahmottuvat jossain määrin epäsuotaviksi ja ikäviksi. Kielellisen affektin tutkimuksessa on kuitenkin avuksi erottaa tunnepitoisista asioista puhuminen ja toisaalta affektista asennetta ilmentävä kielenkäyttö. Kaikki emotionaalisia tilanteita kuvaavat ilmaukset eivät ole affektisia: esimerkiksi uutiset voivat raportoida järkyttävistä tapahtumista ei-affektisen kielen keinoin. Kieli tarjoaa lukuisia ei-affektisiä ilmauskeinoja tunneaiheisten ilmiöiden kuvaukseen: esimerkiksi substantiiveja (*ilo, kuolema*), adjektiiveja (*vihainen, tyytyväinen*), verbejä (*harmittaa, rakastaa*) ja monia kieliopillisia konstruktioita (*minun kävi sääliksi; olla peloissaan*). (Siirainen 2001: 13.)

Tunteista puhuminen ei siis sinänsä tee kielenkäytöstä affektista. Kielellinen affekti ei ole niinkään tunneaiheista kuin **tunnepitoista**: affektin käsite tulee relevantiksi konteksteissa, joissa kielen keinoin osoitetaan emotionaalis-asenteellista suhtautumista sanottuun ilman, että tunnetilaa välttämättä erikseen nimetään. Affektisuus on vuoro-vaikutuksen läpikäyvä ilmiö, minkä vuoksi yksittäisten affektisten kielenainesten erotelu voi tuntua keinotekoiselta. Affektisen kielen keinoina voidaan pitää esimerkiksi interjektioita, kiro sanoja, kiteytyneitä konstruktioita tai prosodiaa, mutta lopulta kaikki

kielenkäytön keinot voivat potentiaalisesti toimia affektin välineinä. (Ks. myös esim. Yli-Vakkuri 1986; Ochs & Schieffelin 1989; Selting 2010; Sorjonen & Peräkylä 2012: 4–10.)

Koska affektin on oltava tunnistettavissa ja yhteisön jäsenten yhdessä rakennettavissa, yksi affektisen ilmaisun keskeinen tekijä on kuitenkin konventionaalistuminen, minkä vuoksi kielessä voidaan erottaa sellaisia vakiintuneita rakennetyyppejä, joiden merkityksen miellämme kontekstittakin jollain tavoin affektiseksi. Esimerkiksi tiettyjen kieliopillisten konstruktioiden affektisuus ei periaatteessa riipu siitä, millaisia leksemejä niissä käytetään tai missä yhteydessä ne esiintyvät: affekti on osa niiden kokonaismerkitystä. Viittaan tällä tapaan, jolla myös esimerkiksi ISK (2004: § 1707) – joka sinänsä korostaa affektisten tulkintojen rakentuvan yhteistoiminnassa – rajaa affektiset konstruktiot:

Affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan tässä kieliopissa sellaisia konventionaalistuneita konstruktioita ja muita kielenaineksia, joilla puhuja voi osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa. – – Konstruktiot eivät välttämättä ole erikoistuneet vain jonkin tietyn tunnetilan tai asenteen osoittamiseen, vaan toimivat paljon yleisemmällä tasolla esim. joko myönteisessä tai kielteisessä käytössä. Samalla keinolla voidaan ilmentää erilaista, jopa keskenään päinvastaistakin asennoitumista, esim. kauhisteleva tai ihasteleva *Mikä ilma!*

Kun kutsun itsenäisiä A-infinitiivejä affektisiksi, viittaan ennen kaikkea siihen, että niillä tehdään toimintoja, jotka tunnistetaan kulttuurisesti affektisiksi teoiksi – esimerkiksi päivittelyiksi, ilon ilmaisuiksi tai valitteluiksi (affektin ja toiminnan suhteesta ks. Sorjonen ja Peräkylä 2012: 9). Tällainen affektisuus kuuluu niiden konstruktiomerkitykseen, mutta toisaalta affekti on affektista vasta jossakin kielenkäyttöympäristössä. Konteksti vaikuttaakin merkittävästi siihen, miten affektia kiteytyneesti ilmaiseva kieliopillinen konstruktio tulkitaan (ks. ISK:n määritelmä edellä; myös esim. Yli-Vakkuri 1986: 303), mikä nähdään havainnollisesti esimerkiksi esimerkissä 5. Affektin voimakkuutta ja luonnetta rakentavat itsenäisten A-infinitiivien ohella ainakin interjektio *voi*, kirosana (*vittu*), huutomerkki (*voi vittu lyödä!*), adverbistuva pronomini *mitään* (Kotilainen 2007: 123, 129) sekä sanajärjestys (*joka ei mitään ole tehnyt*; ks. Tuppurainen 1991: 94–96; Kotilainen 2007: 96–112).

Sen lisäksi, että infinitiiveillä on edellä kuvatun kaltainen affektifunktio – puhuja ilmaisee niillä affektista suhdetta sanottuun –, niillä on toinenkin affektiin kytkeytyvä ulottuvuus, jota kutsun tässä artikkelissa empatiahakuiseksi: ne ovat rakenteita, jotka orientoituvat vastaanottajaan ja kutsuvat tätä eläytymään kuvattuihin asiaintiloihin ja niihin liitettyyn tunnetilaan. Olen aiemmin kutsunut sekä affektia ilmaisevaa että empatiaa kutsuvaa ulottuvuutta infinitiivien affektiseksi merkitykseksi, niitä toisistaan erottamatta (vrt. Visapää 2008). Nähdäkseni jako on kuitenkin tarpeen, sillä kuten pyrin tässä artikkelissa osoittamaan, ne operoivat jossain määrin erilaisilla vuoro-vaikutuksen tasoilla. Kielenkäyttäjän intuitioni perusteella olemme yleensä tietoisia siitä, millaista affektia infinitiivikonstruktioilla ilmaistaan, siinä missä niiden empaattinen, tunnistamista kutsuva ulottuvuus jää implisiittisemmäksi.

Tarkastelen seuraavassa luvussa lyhyesti infinitiivikonstruktioiden affekti- ja empatiaulottuvuutta, minkä jälkeen tarkastelen näitä tarkemmin luvuissa 3 ja 4. Luvussa 5 kokoan tarkastelun tulokset yhteen ja pyrin vastaamaan myös kysymykseen siitä, miksi itsenäiset infinitiivikonstruktiot toimivat affektin ilmaisijoina.

Kirjoitus perustuu väitöskirja-aineistoni osakorpuksen, tarkemmin sanoen sen 404 esiintymää sisältävään osakorpuksen, joka sisältää kaikki korpukseni A-infinitiivialkuiset itsenäiset infinitiivirakenteet. Affektiin, emootioihin ja empatiaan liittyviä kielenilmiöitä on tutkittu ennen kaikkea puhutuista vuorovaikutusaineistoista, mutta tässä artikkelissa rajaan tarkastelun ennen kaikkea kirjoitetun kielen aineistoihin: erilaisiin Internetistä kerättyihin vapaamuotoisiin tekstilajeihin, painettuihin lehtiteksteihin sekä kaunokirjallisuuskatkelmiin. Aineistooni kuuluvat ne itsenäiset A-infinitiivikonstruktiot, jotka lukeutuvat Kielipankin Aamulehden vuosikertoihin 1995 ja 1999, Iltalehden vuosikertaan 1996, Helsingin Sanomien vuosikertaan 1995 sekä Turun Sanomien vuosikertoihin 1998 ja 1999. Siihen kuuluu myös gradu-aineistoni, jonka poimin Internetistä verbit spesifioimalla, sekä kaikki ne yksittäin vastaan tulleet konstruktiot, jotka poimin systemaattisesti talteen kerätessäni aineistoa väitöskirjaani. (Ks. keruuprosessista tarkemmin Visapää 2008: 56–59.)⁴

2 Itsenäiset A-infinitiivit, affekti ja empatia

Suomen kielen itsenäiset A-infinitiivikonstruktiot ilmaisevat lähes poikkeuksetta jotakin positiivista tai negatiivista tunnetilaa, jonka infinitiivikonstruktiossa ja sen lähi-kontekstissa kuvatut asiointilat ovat puhujassa herättäneet. Nämä positiivisen ja negatiivisen jatkumolle asetuvat affektit voivat olla hyvinkin erilaisia: ne kytkeytyvät eri tavoin esimerkiksi sellaisille sosiaalisille asteikoille kuin toivottuus (esim. 6), hyväksyttävyyttä (7), miellyttävyyttä (6, 7, 10–12), odotuksenmukaisuus (7, 8, 11) ja kohtuullisuus (9). A-infinitiivillä kuvatun asiointilan tulkitaan olevan esimerkiksi 'ihana', 'kohtuuton', 'epämiellyttävä', 'odotuksenvastainen' tai vaikkapa 'kauhea'; usein konstruktio ilmaisee monia näistä samanaikaisesti.

- (6) Kohta se on taas täällä, se rynnii syksyisen energianpuuskan luoman usvan läpi: *Tukholman ikävä. Saadapa nyt nousta bussiin Rösjövägenillä ja ajaa vaahteramäkikäisten villojen ja peltoja halkovien asfalttinahojen poikki Danderydiin, nähdäpä turistien nousevan härmäläislinjurista kuninkaanlinnalla, saadapa vaeltaa Slussenilla, missä ilta-aurinko maalaa Gröna Lundin siluettia vastarannalla.* (i, blogi)

---

4. On selvää, että näin valikoituneisiin tekstilajeihin vaikuttaa tutkijan elinpiiri, eikä kerätyn aineiston voi väittää edustavan kattavasti itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden käyttöä suomenkielisessä puhujayhteisössä. Sellainen kattavuus ei kuitenkaan ole ollut itsenäisiin A-infinitiiveihin kohdistuneen tutkimukseni tavoitteena. Myös tässä artikkelissa kyse on kvalitatiivisesta tutkimuksesta, jossa analysoin itsenäisten infinitiivikonstruktioiden käyttöympäristöissä toistuvia semanttis-kieliopillisia piirteitä ja niiden yhteyttä affektiin. Yleistykseen päästään, kun tiettyjen ilmiöiden havaitaan toistuvan systemaattisesti niissä esimerkeissä, jotka tutkimukseen on kerätty.

- (7) Istuimme kahvilassa murehtimassa huonoa tenttimenestystä, petturimaisia poikaystäviä, röntää, rahattomuutta ja suomalaisen journalismin huonoa tasoa. Keskustelumme kuitenkin *häiritsi* tiskillä hihittelevä tyttöpariskunta, jolla näytti olevan hillittömän hauskaa. Loimme heihin *paheksuvia katseita*. *Nauraa nyt julkisella paikalla*. (i, kolumni)
- (8) *Siinä vasta olisikin, tukehtua rapuun Thaimaassa*. Iltapäivälehdet saivat lööppinsä, kolumnistit kirjoitettavaa. (Itkonen 2007: 236)
- (9) Onkohan suomi masennukselle altistava kieli, kun futuuri ja preesens näyttävät samalta? Esimerkki: ”En saa tätä toimimaan.” *Olla siinä sitten optimisti*, kun nykytilan toteaminen heittää varjon koko tulevaisuuden ylle. (i, blogi)
- (10) *Ajatella*, jos ei koskaan voisi tulla iloiseksi tai pettyä, mietti isä veneen kiitäessä läpi myrskyn. Ei koskaan voisi pitää kenestäkään, ei suuttua eikä antaa anteeksi. Ei koskaan voisi nukkua eikä palella, ei koskaan erehtyä, ei tuntea vatsakipua eikä toipua siitä, ei viettä syntymäpäivää, ei juoda olutta eikä tuntea pahaa omaatuntoa... *Kauheata*. (Jansson 1962: 122–123)
- (11) Roger Black nousi ensimmäisenä valkoihoisena 16 vuoteen ratakierroksen olympiamitaleille. Ero voittajaan oli kuitenkin suurin sataan vuoteen: 0,92 sekuntia. – *Amazing (ihmeellistä)! Istua tässä Michael Johnsonin vasemmalla puolella, loisti Black kuin Atlantan aurinko*. (i, urheilu-uutinen)
- (12) *Ohjaaja Jussi Helmisen työtä on pakko ihailla. Tehdä nyt eläväksi tämmöinen aforismikokoelma!* Janon toiminnot ovat pelkistetyt arkkityyppejä, visuaalisuus hallittua, näyttelijäntyö tarkkaa. (i, kulttuuriuutinen)

Esimerkissä 6 puhuja käy läpi mielessään asiointiloja, joita Tukholmassa saisi tehdä (*saadapa nousta bussiin Rösjövägenillä, saadapa vaeltaa Slussenilla*). Kaikki asiointilat näyttävät miellyttävänä ja toivottuina, siinä missä esimerkeissä 7 ja 8 infinitiivikonstruktiolla käsitteistetyt asiointilat hahmottuvat paheksuttavaksi, erilaisin perustein (*nauraa nyt julkisella paikalla; huvittuneen paheksuva tukehtua rapuun Thaimaassa*). Katkelmassa 9 infinitiivillä kuvattu asiointila osoitetaan mahdottomaksi tai kohtuuttoman vaikeaksi toteuttaa (*olla siinä sitten optimisti*) ja sikäli päiviteltäväksi. Esimerkissä 10 Muumipappa kehystää *ajatella*-konstruktiolla erilaisia lopulta kauheiksi hahmotuvia asiointiloja, kun taas esimerkin 11 A-infinitiivi ilmaisee puhujan näkökulmasta miellyttävää ja aiemmin epätodennäköisenä pidettyä asiointilaa (*istua tässä Michael Johnsonin vasemmalla puolella*). Viimeisen esimerkin 12 infinitiivikonstruktiio osoittaa kuvaamansa asiointilan ihastelevan päivittelyn arvoiseksi (*tehdä nyt eläväksi tämmöinen aforismikokoelma*).

Asiointilan kehystäminen itsenäisellä infinitiivillä rakentaa kaikissa edellä olevissa esimerkeissä (6–12) pohjan affektiselle tulkinnalle, mutta kuten johdannossa totesin, se, millaiseksi affekti tulkitaan, vaihtelee konteksteittain ja konstruktioittain. Olen kur-

sivoinut esimerkeistä myös ne ainekset, jotka rakentavat välittömimmin affektisen toiminnon luonnetta. Katkelmassa 11 *istua tässä Michael Johnsonin vasemmalla puolella* ei vielä kerro, kokeeko haastateltu asiointilan miellyttäväksi, mutta konstruktioita ympäröivät ilmaukset *amazing* ja *loisti Black kuin Atlantan aurinko* luovat tulkintakehyksen, joka viestii juoksijan olevan tyytyväinen saavutettuun tavoitteeseen. Vastaavasti A-infinitiivistä ja *nyt*-partikkelista muodostuvan konstruktion affekti osoitetaan esimerkiksi 12 positiiviseksi sitä edeltävällä ilmauksella *ohjaaja Jussi Helmisen työtä on pakko ihailla* sekä päivittelyä seuraavalla perusteilla (*janon toiminnot ovat pelkistetyn arkkityyppisiä, visuaalisuus hallittua, näyttelijäntyö tarkkaa*).

Osalla infiniivikonstruktioista on niin konventionaalistuneet tehtävät, että niiden affektiset tulkinnat vaihtelevat konteksteittain vain vähän. Olen kuvannut näitä muodoltaan ja merkitykseltään vakiintuneita konstruktioita (ns. *idiomaattiset infiniivikonstruktiot*) yksityiskohtaisesti toisaalla (ks. Visapää 2008: 35–48), ja käsittelem tässä artikkelissa vain muutamia näistä. Esimerkkinä toimikoon tässä A-infiniivin ja *nyt*-partikkelin varaan rakentuva INF + NYT -konstruktio, jolla on hyvin vakiintunut tehtävä: sillä päivitellään infiniivikonstruktiossa kuvattua toimintaa vetoamalla vastaanottajan oletetusti sisäistämiin normeihin siitä, mikä on järkevää, kannattavaa, kohtuullista tai odotuksenmukaista. Myös tämän konstruktion käyttöyhteyksissä kontekstuaalinen variointi on kuitenkin mahdollista: kuten esimerkkejä 7 ja 12 vertailemalla nähdään, INF + NYT -konstruktioilla voidaan ilmaista kontekstista riippuen joko negatiivista tai positiivista päivittelyä (*Nauraa nyt julkisella paikalla* vs. *Tehdä nyt eläväksi tämmöinen aforismikokoelma*), vaikka negatiivinen käyttö onkin huomattavasti yleisempää.

Muodoltaan ja merkitykseltään avoimempien infiniivikonstruktioiden (ns. *skemaattiset infiniivikonstruktiot*, ks. tarkemmin Visapää 2008: 31, 34) eli pelkästä A-infiniivilausekkeesta muodostuvien konstruktioiden affektiset tehtävät määräytyvät yleensä pelkästään esiintymiskontekstinsa perusteella, konstruktioissa käytettyjen leksikaalisten valintojen ja ympäröivän kontekstin myötä, puheessa myös esimerkiksi sekventiaalisen aseman ja prosodian avulla. Esimerkiksi *tukehtua rapuun Thai-maassa* (esim. 8) voisi kontekstista irrallaan ilmaista lähes mitä hyvänsä affektia; Itkosen (2007) *Kohti*-kirjan kontekstissa se ilmaisee huvittunutta päivittelyä: kuuluisa poliitikko arvioi sarkastiseen sävyyn sitä, miten iltapäivälehdet saivat hänen lopustaan paljon kerrottavaa. Myös tällaiset konstruktiot ovat aina affektisia, mutta niiden affektimerkitys on väljempi kuin idiomaattisten infiniivikonstruktioiden.

Kaikissa edellä kuvatuissa esimerkeissä – oli kyse idiomaattisista tai skemaattisista konstruktioista – ilmaistaan affektia puhujan toimintana sellaisella tasolla, josta kielenkäyttäjät ovat vähintään jossain määrin tietoisia: kielenkäyttäjien olisi luultavasti helppoa kysyttäessä määritellä, millaista affektia esimerkeissä 6–12 ilmaistaan. Määritelmät olisivat erilaisia: yhden ”huvittunut päivittely” olisi toisen ”ironinen naureskelu”. Olennaista on se, että konstruktioiden tunnistetaan toimivan tietynlaisissa funktioissa sen tiedon perusteella, jota puheyhteisön jäsenillä on vuorovaikutustapahtumista ja niiden tavoitteista.

Tällaisen kulttuurisesti ”läpinäkyvän” ymmärryksen puhetoimintojen funktiosta voi suhteuttaa siihen Silversteinin (1976) havaintoon, että metapragmatiikka – puhepuheesta – toteutuu kielessä kahdella eri tasolla. Ensimmäinen taso edustaa natiivi-

puhujan käsityksiä siitä, mitä kielellä ollaan tekemässä; kyse on siitä tiedosta, jota puheyhteisöllä on vuorovaikutustapahtumista ja jonka avulla voimme esimerkiksi nimetä erilaisia puhetoimintoja (Silverstein viittaa tähän ulottuvuuteen ylaindeksillä 1: *metapragmatiikka*¹). Toinen metapragmatiikan taso on implisiittisempi, ja siihen luetaan kaikki ne kieleen inherentisti kuuluvat ainekset, jotka viittaavat kielenkäyttöön osana kielen rakennetta (*metapragmatiikka*²) ja ovat puhetta puheesta ennen kaikkea kielipiillis-refleksiivisellä tasolla. (Ks. Silverstein 1976, 1993; Lucy 1993: 17.)

Itsenäisten infinitiivikonstruktioiden käyttöyhteyksissä on tyypillisesti useita eksplisiittisiä metapragmaattisia kuvauksia (*metapragmatiikka*³) siitä, mikä toiminto on meneillään: tällainen kirjoittajan metatason orientaatio on läsnä, kun infinitiivikonstruktioiden kuvaama toiminta nimetään itse tekstissä esimerkiksi päivittelyksi tai haaveiluksi tai kun ne kehystävät toiminnon esimerkiksi ajatteluksi tai jonkinlaiseksi tunteeksi. (Eksplisiittisistä ja implisiittisistä metapragmaattisista funktioista ks. Silverstein 1976, 1993; Verschuereen 2000; myös Visapää 2008: 203–204.) Kaikille itsenäisille A-infinitiivikonstruktioille voidaan analysoida tällainen metapragmaattisesti läpinäkyvä affektifunktio: siitä voidaan puhua, kun kirjoittaja tai lukija nimeää infinitiivien kuvaamat toiminnot esimerkiksi kriittiseksi päivittelyksi, ilahtuneeksi huu-dahdukseksi tai samanmieliseksi kannanotoksi. Tällä ulottuvuudella operoidaan toisin sanoen aina silloin, kun puhetoiminnot ja muut puhetapahtuman ulottuvuudet ovat kulttuurin jäsenten nimettävissä ja kommentoitavissa arkitiedon perusteella.⁵

Kuten ehdotin jo artikkelin johdannossa, infinitiivien affektiluonne on hyödyllistä jakaa kahteen eri ulottuvuuteen. Sen lisäksi, että infinitiivien tunnistetaan ilmaisevan affektisia tekoja – esimerkiksi päivittelyä, haaveilua tai kritiikkiä –, niillä kutsutaan vastaanottajaa eläytymään kuvattuihin asiointiloihin ja niihin liitettyyn tunnetilaan. Pidän tätä tunnistamista (ja siihen pohjautuen empatiaa) kutsuvaa jäsenystä niiden toisena keskeisenä affektisuuteen kytkeytyvänä merkitysulottuvuutena. Infinitiivien empatiahakuinen funktio pohjautuu analyysini mukaan niiden morfologiseen merkitsemättömyyteen, toisin sanoen A-infinitiivien persoona-, tempus- ja modusmerkinnän puutteeseen: jättämällä asiointilain kuvaukset avoimiksi ne kutsuvat vuorovaikutuksen osallistujia tunnistamaan konstruktiossa kuvatun asiointilan ja samastumaan siitä esitettyyn affektiseen tulkintaan.⁶ Kuten myöhemmin esitän, affektisuus on yksi empaattisen prosessin keskeisiä komponentteja, minkä vuoksi myös tätä jäsenystä voidaan tarkastella osana itsenäisten infinitiivien affektiluonnetta. Tällainen affektisuus (Silversteinin *metapragmatiikka*²) operoi kielipiillis-refleksiivisellä tasolla ja on siis implisiittisempää kuin edellä käsitelty affekti. Tällä tasolla infinitiivikonstruktio kommentoi kielenkäyttöä sikäli, että niistä puuttuvat sellaiset kieleen inherentisti kuuluvat refleksiiviset ainekset, jotka heijastavat ihmisten tietoisuutta ku-

5. Skemaattisten infinitiivikonstruktioiden funktioiden nimeäminen on tällä ulottuvuudella operoitaessa toisinaan hankalaa; esimerkiksi Woolf-esimerkin (esim. 1) affektia on vaikeaa nimetä. Silti myös näissä konteksteissa aktivoituu affektinen tulkintakehys ja tulkitsijalle on ilmeistä, että kyse on tunnepitoisesta teosta. Palaan tähän luvuissa 4 ja 5.

6. Samantyyppisessä funktiossa toimivat suomen kielipiisissä mm. nollapersoonakonstruktio (ks. Laitinen 1995, 2006), mutta ei-finiittisinä rakenteina infinitiivit jäsentävät asiointiloja toisin kuin mikään geneerinen persoonarakenne (ks. Visapää 2008: 66–107).

vatun asiain tilan suhteesta esimerkiksi persoonaisiin, temporaalisiin ja modaalisiin suhteisiin (vrt. Verschueren 2000: 448), ja ne jäsentävät samalla näitä suhteita uudelleen, tiettyjen vuorovaikutusfunktioiden sanelemana.

Seuraavissa luvuissa pyrin kuvaamaan, miten itsenäisten infinitiivien affektifunktiot (metapragmatiikka¹) ja empatiaa kutsuvat funktiot (metapragmatiikka²) syntyvät ja kietoutuvat yhteen. Siinä missä metapragmaattisesti läpinäkyvät affektifunktiot hahmottuvat erilaisiksi kontekstista toiseen, vuorovaikutuksen osallistujien suhteita jäsentävä empatiahakuinen funktio kulkee itsenäisten infinitiivien mukana kontekstista toiseen. Aloitan tarkastelun empatiahakuisesta merkityksestä (metapragmatiikka²), ja tarkastelen sitten niitä affektisia toimintoja, joiksi infinitiivit esiintymiskonteksteissaan tulkitaan (metapragmatiikka¹).

3 Itsenäisten A-infinitiivien empatiahakuisuus

Kun halutaan soveltaa empatian käsitettä kielitieteelliseen analyysiin, on syytä huomata, että erilaiset empatiaa tutkineet tieteenalat – esimerkiksi filosofia, psykologia, biologia ja sosiologia – määrittelevät tutkimuskohteen ja sen lähikäsitteet usein eri tavoin, myös yhden tieteenalan sisällä (käsitteen historiasta ks. erit. *Stanford encyclopedia of philosophy* s. v. *empathy*; Ruusu vuori 2005: 205–206; kielen ja empatian suhteesta erit. Itkonen 2008; Herlin & Visapää 2011.) Määritelmiä yhdistää karkeasti ottaen se, että empatialla viitataan ihmisen kykyyn asettua toisen yksilön asemaan ja ymmärtää tämän näkökulma, tunne ja tilanne. Olennaista on kyky tehdä ero itsen ja toisen tuntemusten ja näkökulman välillä ja pystyä tarkastelemaan asiain tiloja toisen kognitiivis-affektisesta lähtökohdasta.⁷

Määritelmien eroavuudet koskevat yhtäältä sitä, pidetäänkö empatiaa ensisijaisesti kognitiivisena kykyä ymmärtää toisen näkökulma ja tilanne vai edellyttääkö se toisen yksilön tunnetilan ottamista oman affektisen reaktion lähtökohdaksi. Yhä yleisemmin lähtökohdaksi on määritelmä, jossa vastaanottajan tunnereaktio on osa empaattista kokemista. Näin määriteltynä empatiassa on kyse prosessista, jossa objektin tunteen tai tilanteen havaitseminen tuottaa havainnoivassa subjektissa tilan, joka on samankaltaisempi objektin tilan tai tilanteen kuin subjektin havainnointia edeltävän tilan tai tilanteen kanssa (ks. Hoffman 2000; Preston 2007; Koski & Sterck 2010). Havainnoijan tunteen ei välttämättä tarvitse kongruoida havainnoitavan objektin tunteen kanssa, kunhan se motivoituu toisen tilanteesta: esimerkiksi parantumattomasta sairaudestaan tietämätöntä iloista lasta tarkkaillessaan sairaudesta tietävä aikuinen voi kokea empaattisena reaktiona ilon asemesta surua. Olennaista on, että tunnereaktion – havainnon, kokemuksen tai toiminnan – lähtökohdaksi on toisen tilanne, ei oma. (Ks. Herlin & Visapää 2011.)

Kutsuessani itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden toista affektuulottuvuutta empatiahakuisiksi viittaan siihen, että ne ovat konstruktioita, joille on ominaista se, että

---

7. Empatian määritelmistä edellä mainittujen ohella esim. Eisenberg & Fabes 1990; Hoffman 2000; Preston & de Waal 2002; Preston 2007; Koski & Sterck 2010.

vastaanottajaa pyydetään korosteisesti eläytymään puhujan näkökulmaan ja tunnetilaan (ks. Herlin & Visapää 2011: 26). Rakenteet jäsentävät kuvaamansa asiointilat siten, että vastaanottajaa kutsutaan tunnistamaan ne ('olen ollut vastaavassa tilanteessa, voisin kuvitella millaista tuollaisessa tilanteessa olisi') ja sen perusteella asettumaan toisen yksilön asemaan. Tunnistaminen mahdollistaa edelleen samastumisen, vaikkei teekään sitä välttämättömäksi: vastaanottaja samastuu kuvaukseen, jos hän eläytyy kuvatuun tilanteeseen kokijan asemaan tai – kritiikkiä ilmaisevissa tapauksissa – puhujan tilanteesta esittämään tulkintaan.⁸

Ajatukseni on, että infinitiivikonstruktioiden empatia- ja affektifunktiot juontuvat niiden kieliopillisesta hahmosta eli kognitiivisen kieliopin käsitteistä, miten ne on käsitteistetty: millaisen semanttis-pragmaattisen luonteen niiden kieliopillinen jäsenyys niille tuottaa (käsitteistämisestä ks. Langacker 1987: 110, 1991: 294; Visapää 2008: 82; käsitteistämisen suhteesta intersubjektiiviseen merkityksenmuodostukseen Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009: 169–172)? Jos itsenäisiä infinitiivikonstruktioita verrataan suomen kielen prototyyppisiin finiittilauseisiin, ne voidaan nähdä vaihtoehtoisina tapoina kuvata itsenäisiä verbiprosesseja: molempien ytimenä toimii verbi argumentteineen ja määritteineen (esim. *Pesin yöllä pyykkiä* vs. *Pestä yöllä pyykkiä*), mutta toisessa verbi jätetään suhteuttamatta puhetilanteeseen. Siinä missä finiittilauseet rakentavat paikan kuvaamansa verbiprosessin inhimilliselle tai elotontarkoitteiselle suorittajalle ja osoittavat persoonaa-, tempus- ja modustaivutuksen kautta kuvauksen suhdetta puhetilanteeseen, infinitiivikonstruktioissa kaikki nämä jäävät finiittiverbittömyyden takia merkitsemättä.

Deiktinen kytkeytymättömyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei myös infinitiivejä tulkittaisi suhteessa puhetilanteeseen. Itsenäisten infinitiivikonstruktioiden merkityksessä on toisin sanoen aina mukana indeksinen puoli eli suhde meneillään olevaan puhetilanteeseen: kuten kaikki muukin kielenkäyttö, ne saavat tulkintansa välttämättä jossakin toiminnallisessa kontekstissa (ks. myös Heritage 1996 [1984]: 236–239). Itse asiassa juuri se, ettei infinitiivikonstruktioiden verbinmuodossa ole kieliopillisia jälkiä ilmauksen ja puhetilanteen välisestä suhteesta, nostaa korosteiseksi konstruktion ja sen käyttökontekstin kokonaisvaltaisen indeksisen suhteen (Visapää 2008: 89–92). Itsenäisten infinitiivikonstruktioiden morfologista merkitsemättömyyttä ei näin voida tyydyttävästi selittää tiedon ”puuttumisena”; yhtä hyvin infinitiivien kiteytymistä itsenäisiksi konstruktioiksi voi lähestyä siitä hypoteesista, että ne palvelevat tämänmuotoisina erityisen hyvin tietynlaisia vuorovaikutustehtäviä. Tarkastelen luvussa 5 tarkemmin sitä, miksi itsenäisten infinitiivien morfologinen ankkuroimattomuus saa ne näyttäytymään affektisina tekoina. Tämän luvun tavoitteena on sen sijaan selittää, miten finiittiverbittömyydestä juontuva morfologinen spesifioimattomuus toimii empatiahakuisuuden pohjana.

Itsenäisten A-infinitiivien tunnistamista kutsuvaan funktioon liittyy ensinnäkin niiden tekijäviittauksen epäspesifisyys. Itsenäisillä A-infinitiiveillä kuvataan tyypillisesti inhimillisiä kokemuksia, mutta koska konstruktioihin ei koskaan liity subjek-

8. Laitinen (1995, 2006) on tiettävästi ensimmäinen, joka on soveltanut tunnistamisen ja samastumisen käsitteitä fennistiikassa kieliopillisten rakenteiden selittämiseen (ks. myös erit. Sorjonen 2001).

tia eikä persoonataivutteista verbiä, ne eivät mahdollista sellaista osallistujapaikkaa, jonka kautta ne voisivat viitata spesifisti kuvatun asiointilan inhimilliseen kokijaan tai puhetapahtuman osallistujiin.⁹ Tässä ne eroavat esimerkiksi nollapersonarakenteista (esim. *Thaimaassa voi tukehtua rapuun, silloin katsoo elämää silmiin*), joiden kieliopilliseen rakenteeseen kuuluu tieto tyypillisesti ihmisviitteisestä tarkoitteesta (Laitinen 1995: 343–344, 355; 2006). Infinitiivikonstruktioissa tällaista kieliopillista paikkaa ei ole, mutta niiden tunnistamista kutsuvan paikan voi katsoa juontuvan niissä käytetyn verbin semantiikasta. Konstruktioissa käytetään tyypillisesti ihmisviitteisen subjektin saavia verbejä (esim. *tukehtua nyt rapuun Thaimaassa* tai *katsoa elämää silmiin*), ja näistä juontuvan semanttisen tekijän (TUKEHTUJA, KATSOJA) tunnistaminen tekee ymmärrettäväksi sen, että infinitiivikonstruktioille voidaan etsiä kontekstistaan paikannettavia ”referenttejä”.

Puhetilanteen osapuolet voivat toisin sanoen pyrkiä semanttisen tiedon perusteella ratkaisemaan, kenen kokemuksesta puhutaan, vaikka osallistujia ei olekaan infinitiivikonstruktiossa merkitty millään kieliopillisilla keinoilla. Esimerkiksi seuraavassa esimerkissä 13 infiniittisten konstruktioiden tulkitaan puhuvan siitä, kuinka kirjoittajaminä ajattelee, kuinka hänen olisi *oltava* ja *todettava*, vaikka tarkalleen ottaen käytettyihin infiniittisiin muotoihin ei liity ihmisviitteisen tulkinnan mahdollistavaa kieliopillista elementtiä (vrt. kuitenkin *kimppuuni*, joka spesifioi kuvauksen myöhemmin):

- (13) Joka tapauksessa koetin kontrolloida romanialaista kaikin mahdollisin keinoin, mutta en havainnut mitään epäilyttävää hänen käytöksessään. Ja samalla kysyin tyhmänä itseltäni – entä sitten jos havaitsisinkin, mitä minä sitten tekisin? Minä en voisi tehdä yhtään mitään. *Olla vain entistäkin torjuvampi, siinä kaikki. Todeta vain, että hänet on lähetetty kimppuuni operatiivista muokkausta varten, kuten asia varmaankin ilmaistiin.* (Kross 2005: 322–323)

Myös esimerkissä 14 voidaan päätellä kontekstin ja verbisemantiikan yhteisvaikutuksesta, että infinitiivikonstruktioilla kritisoidaan tietyn yksilön, Alvarin, faktuaalisesti suorittamia toimia. Kieliopillisesti katsoen infiniittisen verbiprosessin suorittajalle (LÄHTIJÄ) ei kuitenkaan voida paikantaa yksittäistä, spesifiä tarkoitetta, mikä pitää kuvauksen samalla myös epäspesifinä.

- (14) Anselmi vetäytyi oluineen nurkkaan miettimään kuulemaansa. Perkele sen *Alvarin* kanssa! *Lähteä nyt naisiin ottamatta Anselmia mukaan!* Ennen-

---

9. Vaikka infinitiivikonstruktioilla kuvataan tyypillisesti ihmiskeskeistä toimintaa, niillä voidaan kutsua eläytymään kaikkien tietoisten ja tuntevien yksilöiden asemaan. Empaattisuus edellyttää toisen tunteiden tiedostamista, jolloin empatian kohteena olevalle entiteetille projisoidaan jonkinlainen tunnemaailma. Olen aiemmin (Visapää 2008: 80–82, 101) analysoinut kaunokirjallisuuskatkelmaa, jossa infiniitivejä käytetään erilaisten elottomien olioiden ”tunteisiin” samastuttaessa (esim. *Viettä nyt kokonaisia viikkoja siinä istujitta. Olla vetolaatikko, jota ei milloinkaan vedetä auki, tai lamppu, jota ei sytytetä. Olla tyyny, jota ei milloinkaan käännetä tai pöyhittä tai pidellä.*).

kuulumatonta! Ja niin Anselmi päätti kostoksi olla välittämättä paskaakaan Alvarista ja veti päänsä täyteen. (i, blogi)

Itsenäisessä A-infinitiivikonstruktiossa käytetyn infinitiivisen verbinmuodon ihmisviitteisyys jää toisin sanoen aina avoimeksi. Silloinkin, kun infinitiivikonstruktioiden tulkitaan kontekstin perusteella luonnehtivan jonkin yksittäisen henkilön (esim. Alvarin) toimia, ne avaavat semanttisen muuttujan myötä paikan tunnistettavalle inhimilliselle kokemukselle, johon niin puhuja kuin vastaanottajakin voivat samastua. Tunnistamista voi kutsua infinitiivin kuvaamaan asiointilaan liitetyn inhimillisen tekijän tilanne sinänsä (esim. 1, 4, 6, 9–11, 13) tai toisaalta, kuten esimerkissä 14, konstruktioilla kritiikkiä ilmaisevan ihmisen näkökulma siitä, että kuvatulla tavalla toimiminen on odotuksenvastaista tai päiviteltävää (ks. myös esim. 5, 7, 8, 12).

Kieliopillisina rakenteina infinitiivikonstruktioit ovat persoonattomuuden ohella myös tempuksettomia. Infinitiivien hahmottama käsitteistys kiinnittyy tästä syystä puhetilanteeseen vain indeksisesti, mikä johtaa kirjoitetuissa teksteissä samanaikaisuuden illuusion: olivatpa tekstin fokalisoija – se tarkastelupositio, jonka kautta kertoja kuvaa tekstin tapahtumia (Rimmon-Kenan 1991 [1983]: 92) – ja vastaanottaja toisistaan ajallisesti ja paikallisesti kuinka etäällä tahansa, infinitiivikonstruktio avaa näille yhtäläisen pääsyn kuvattuun asiointilaan. (Ks. Visapää 2008: 97–132.)

Myös modaalimerkinnän puute vaikuttaa monin tavoin infinitiivikonstruktioiden tunnistamista kutsuvaan funktioon. Keskeisin tähän liittyvä seikka on konstruktioiden merkityksen geneerisyys, se, että itsenäiset infinitiivikonstruktioit käsitteistävät kuvaamansa asiointilat aina ”ideoiksi” (ks. Leech 1987). Viitataan tällä siihen, että itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden näkökulmasta on yhdentekevää, puhutaanko niissä toteutuneista, todenvastaisista tai toteutumisen suhteen neutraaleista asiointiloista, sillä infinitiivisessä kehyksessä asiointiloja tarkastellaan aina abstrakteina ideoina, yleistämällä. Esimerkiksi esimerkissä 14 päiviteltävänä on paitsi yksittäinen asiointila myös se yleisempi idea, että joku kehtaa toimia konstruktiossa kuvatulla tavalla. Vaikka vastaanottajalla ei olisi kokijan pääsyä puheena olevan affektisen kuvauksen kirvoittavaan kokemukseen, hän voi tunnistaa asiointilaan liitetyn tuohtuneen tunnetilan oman kokemuksensa pohjalta.

Infinitiivit kutsuvat siis tunnistamista ennen kaikkea sen vuoksi, että ne pitävät kuvaamansa asiointilan avoimena: infinitiivisessä verbinmuodossa ei ole spesifiä ihmisviitteistä referenssiä, eikä niiden suhde aikaan ja faktuaalisuuteen määriy kielioopin keinoin. Infinitiiveillä puhuja voi tehdä omasta kokemuksestaan yleisen esittämällä sen ideana, josta kaikilla voi olla tietoa; näin ne mahdollistavat tunnistamisen myös siellä, missä episteemistä symmetriaa ei lähtökohtaisesti ole (ks. myös Heritage 2011). Eläytymistä voidaan pyytää jonkun kontekstista tunnistettavan yksilön kohtaamaa tilannetta kohtaan, jolloin empatian kohteena on joko puhuja itse, joku kontekstista paikannettavissa oleva muu henkilö tai yleisemmin ’kuka tahansa’. Kuten esimerkin 14 yhteydessä totesin, puhuja voi kuitenkin esittää infinitiivillä kuvatun asiointilan myös kriittisessä valossa. Tällöin vastaanottajaa pyydetään tunnistamaan se affektinen sävy, jonka puhuja kuvattuun asiointilaan liittää, ja samastumaan ennen kaikkea puhujan, ei niinkään verbiprosessin suorittajan asemaan.

Infinitiivien voi olettaa asettuvan vain sellaisiin konteksteihin – tai luovan vain sellaisia konteksteja –, joissa osallistujat voivat olettaa jakavansa riittävästi yhteistä maaperää; heillä on oltava edes mahdollisuus aidosti jaettuun näkökulmaan. Keskusteluaineistosta tekemäni alustavat havainnot (ks. Visapää 2008: 97–100, 167–170) tukevat tätä: itsenäisten A-infinitiivien keskusteluesiintymät tekevät relevantiksi nimenomaan näkökulman jaettuutta osoittavan reaktion. Edellä sanottu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että keskustelijat tai kirjoittaja ja vastaanottaja jakaisivat kaikissa infiniittisissä konteksteissa yhteisen näkökulman. Ahon (1978 [1885]) *Papin tyttärestä* lainattu esimerkki osoittaa, miten oletus yhteisestä näkökulmasta – ja ennen kaikkea oletus siitä, että asiointilaa liitettyyn affektiin voidaan yhdessä samastua – voi osoittaa keskustelijoiden lähtökohdat katkeran erilaisiksi.

- (15) Molemmat vaipuivat he katselemiseen ja olivat kauan aikaa vaiti. Tuuli vain yhtämittaa humahteli tapulin rakennuksissa.
- Oletteko huomannut, sanoi sitten Elli, kuinka yhtäkkiä, kun avaroita näköaloja katselee, ei tee mieli puhua, vaan ikäänkuin väsyä ja vaipuu äännettömyyteen? Eikä henno lähteä pois... on vain ja katsoo.
- Ylioppilas ei näyttänyt kuuntelevan, mitä Elli sanoi. Mutta Elli tunsu, että hän olisi voinut sanoa paljon ja selvästi siitä samasta tunteesta... ja sanoilla, jotka sattuiivat ja tarkalleen kuvasivat sitä, mitä hän tunsu.
- Ylioppilas veti pitkän henkäyksen, ojensihe ja vei kätensä ulospäin avaruutta kohti.
- *On se sentään hauskaa ... äärettömän hauskaa!*
  - Mikä?
  - *Olla vapaa ylioppilas, vapaa kuin taivahan lintu... tulla milloin tahtoo ja taas lähteä, kun haluttaa, eikä mikään sido. Rientää ulos avaraan maailmaan... ulos avaraan maailmaan! Eikö niin? Ettekö ymmärrä, kuinka hauskaa se on?*
- Elli ei siihen vastannut. Mutta hänestä tuntui, että hän ikäänkuin heräsi hyvästä unesta. Ja hänen ilonsa ja innostuksensa oli samassa mennyt.* (Aho 1978 [1885]: 169–170)

Esimerkissä ylioppilas ja häneen rakastunut Elli katselevat vaiti kauniita maiseimia. Elli rikkoo hiljaisuuden antaakseen ilmaisun kokemukselle, jonka hän tarjoaa yhteiseksi: *Oletteko huomannut, sanoi sitten Elli, kuinka yhtäkkiä, kun avaroita näköaloja katselee, ei tee mieli puhua, vaan ikäänkuin väsyä ja vaipuu äännettömyyteen? Eikä henno lähteä pois... on vain ja katsoo.* Ellin vuoro puhuttelee ensin ylioppilasta (*oletteko huomannut*) ja jäsentyy sitten geneerisesti nollapersoonan kautta (*kun avaroita näköaloja katselee, ei tee mieli puhua* – – *on vain; ei henno lähteä pois*) siten, että ylioppilas voisi halutessaan tunnistaa Ellin kokemuksen ja samastua siihen (ks. Laitinen 1995: 343–344, 355).

Ylioppilas ei kuitenkaan reagoi Ellin lausumaan, ja Elli päättelee syyksi sen, ettei tämä ole kuunnellut tarkkaavaisesti (vrt. evidentiaalinen verbiketju *ei näyttänyt kuuntelevan*). *mutta*-alkuinen virke rakentaa kontrastin tälle asiointilalle: vaikka ylioppilas

ei näytä kuuntelevan, Elli olettaa, että hän – mikäli olisi kuunnellut – olisi voinut jakaa Ellin tuntemuksen (*Mutta Elli tunsii, että hän olisi voinut sanoa paljon ja selvästi siitä samasta tunteesta*). *hän*-pronominin on tässä luontevaa tulkita viittaavan nimen omaan ylioppilaaseen: puhe on siitä, mitä joku olisi voinut sanoa, ja Ellihän on jo faktuaalisesti puhunut; edelleen tunne määritellään *samaksi*, mikä nostaa esiin sen Ellin edellä ilmaisevan tunteen, johon ylioppilas ei vielä ole reagoinut.

Kun ylioppilas sitten herkeää puhumaan, hän esittää kannanoton *On se sentään hauskaa ... äärettömän hauskaa!* Ellin pyydettyä täsmennystä (*Mikä?*) keskustelussa seuraa ylioppilaan pitkä infiniittinen vuoro, joka elaboroi kuvattua hauskuutta: siinä missä Elli on kuvannut maisemien hänessä herättämää halua unohtaa kaikki, vaipua kyseiseen hetkeen ja olla hiljaa toisen kanssa, ylioppilalle näkymien avaruus näyttäytyy mahdollisuutena lähteä pois. Hän tarjoaa tuntemustaan infinitiiveillä myös Ellin tunnistettavaksi, mutta jo infinitiivijaksoa seuraavat *eikö niin, ettekö ymmärrä, kuinka hauskaa se on* implikoivat välittömän reaktion puutetta. Vastausta ei tule: Elli ei pysty samastumaan ylioppilaan riemuun, joka murskaa haaveet yhteisestä tulevaisuudesta. Jaettuudesta voi siis myös kieltäytyä: ylioppilas jättää reagoimatta nollapersoonaan, Elli infiniittiseen vuoroon. Molemmat kieliopin keinot pyrkivät kuitenkin nähdyssä esimerkissä nostamaan puhujan oman näkökulman ja siihen liitetyn tunteen siksi lähtökohdaksi, johon vastaanottajaa kutsutaan samastumaan.

Eläytymistä kutsuvassa tehtävässään infinitiivit tulevatkin lähelle monia finiittisiä keinoja, erityisesti nollapersoonaa (ks. Laitinen 1995, 2006; Sorjonen 2001). Nollapersoonaa avaa kieliopillisessa rakenteessaan ihmisviitteisen paikan, johon vastaanottaja voi halutessaan samastua ja sikäli ”astua” osaksi esitettyä kuvausta (*pimeällä [Ø:aa] pelottaa; kun avaroita näköaloja katselee, ei tee mieli puhua*) (ks. Laitinen mt.).¹⁰ Niin nollapersoonarakenteet kuin infinitiivikonstruktioitkin nostavat esiin empatia-prosessin kognitiivisen ja affektisen puolen: tunnistamisessa on kyse toisen kognitiivisen näkökulman omaksumisesta ja samastumisesta tunnetason eläytymisestä toisen tilanteeseen. Infinitiivikonstruktioit eroavat kuitenkin nollapersoonarakenteista siinä, että niissä tunnistamisen kohteena oleva asiointi esitetään jossakin kulttuurisesti tunnistettavissa olevassa affektisessä kehyksessä (metapragmatiikka¹). Vastaanottajalle ei toisin sanoen tarjota tunnistettavaksi vain jotakin asiointilaa vaan myös siihen liitetty tunnetila: ’tunnista kuvaamani asiointi ja siitä esittämäni paheksunta/ilo/haltioituminen/tuohtumus’. Seuraavassa luvussa tarkastelen niitä mekanismeja, joilla infinitiivikonstruktioiden affektiset kehykset syntyvät; käyn läpi sitä, millaisten kontekstuaalisten vihjeiden avulla luomme käsityksen niistä tunnetiloista, joita infinitiivikonstruktioiden ymmärretään ilmaisevan.

4 Itsenäisten A-infinitiivien affektifunktiot kontekstissaan

Yksi keskeisimmistä infinitiivikonstruktioiden esiintymiskonteksteja rajoittavista tekijöistä on niiden reaktiivisuus: niiden merkitys rakentuu lähes poikkeuksetta suh-

10. Nollapersoonan suhteesta itsenäisiin infinitiiveihin ks. tarkemmin Visapää 2008: 66–107, 128–132.

teessa edellä sanottuun. Vaikka A-infinitiivit muodostavat itsenäisiä kieliopillisia konstruktioita, ne edellyttävät toisin sanoen tekstuaalisessa tai toiminnallisessa lähiympäristössään jotakin sellaista, mitä niiden tulkitaan elaboroivan tai kommentoivan, ja nimenomaan nämä ainekset – edeltävät kannanotot tai muut affektiset ainekset – yhdessä infinitiivikonstruktion sisältämien leksikaalisten valintojen ohella määräävät niiden affektisen funktion osana laajempaa tekstiyhteyttä.

Käyn näitä tulkintoja seuraavassa tarkemmin läpi, ja juuri sanomalleni risti-riitaisesti aloitan tarkastelun konteksteista, joissa infinitiivikonstruktion voi ajatella rakentavan affektisen tulkintansa yksinään; sen lähikontekstista ei voida paikantaa yhtään sellaista lausetta tai muuta itsenäistä konstruktioita, joka suoraan ohjaisi sen tulkintaa. Myös tällaiset infinitiivikonstruktio tulkitaan affektisiksi teoiksi, mutta niiden ilmaisemalle affektille on usein hankalaa antaa kulttuurisesti tunnistettavaa nimitystä (ks. lukua 5).

Aineistoni perusteella vain skemaattinen infinitiivikonstruktio, toivetta ilmaiseva infinitiivikonstruktio INF + -PA (*Ollapa Roomassa!*) ja vaihtoehtoja puntaroiva INF VAI INF -konstruktio (*Kirjoittaa vai olla kirjoittamatta*) voivat rakentaa affektisen tulkintakehyksen ”yksin”: ne voivat itsessään luoda kirjoitettuun tekstiin affektisen tulkintakehyksen, tulkitaan niiden toimivan reaktiivisesti tai ei. Esimerkit 16–18 havainnollistavat infinitiivikonstruktioiden käyttöä tällaisissa ympäristöissä:

- (16) Nämä lauseet, isän käsitys rehellisyydestä; epäilemättä varmasti isä uskoi tekevänsä suoraselkaisesti ja oikein.

Luennoida rohkeudesta, Jussi ajattelee, toimia sitten noin. Pyhä viha on kauan sitten laimentunut, hävinnyt melkein kokonaan, mutta hän muistaa omat ajatuksensa, haluaa muistaa ne. (Itkonen 2007: 77)

- (17) Monta sataa kilometriä ajettuaan, nälkä on mitä vietävin, on tauon paikka. Kuuma savustettu kirjolohi, nollaa kaikki ajatukset hetkeksi. *Ollapa siinä vielä raikasta piimää ja sellaista hiukan vanhahkoa tiukaksi kovettunutta ruisleipää.* (i, blogi)

- (18) Päivän kohokohta oli nopeasti ohi: Roope ojensi itse paperinsa ja kertoi käyvänsä Saran päiväkotia. *Ilmoittautumisen jälkeen Roopelta meni sormi suuhun: jäädäkö kouluun vai poistuako talven tuiskuun?* (Kp, HS, 649275)

Esimerkissä 16 *Kohti*-romaanin Jussi arvioi isänsä Tapanin toimintamalleja kahdella johtolauseella (*Jussi ajattelee*) toisiinsa suhteuttamalla itsenäisellä infinitiivikonstruktioilla (*Luennoida rohkeudesta, Jussi ajattelee, toimia sitten noin*). Tapani on luennoinut rohkeudesta mutta toimii Jussin mielestä kaksinaismoralistisesti, mistä infinitiivikonstruktioilla ilmaistu affektinen paheksunta kumpuaa: konsessiivinen *sitten* suhteuttaa Tapanin ideaalit *noin*-adverbin osoittamaan faktuaaliseen tilanteeseen. ”Itsenäisestä” affektin luomisesta puhuminen on tietenkin yksinkertaistavaa sikäli, että Jussin arvio isän ristiiriitaisuudesta tulee esiin jo infinitiivikonstruktioita edeltävässä kappaleessa: modaaliset adverbiset *epäilemättä* ja *varmasti*

sekä ei-faktiivinen verbirakenne *uskoi tekevänsä* rakentavat Jussin subjektiivista arviota isän toimista. Tästä näkökulmasta konstruktiot *luennoida rohkeudesta ja toimia sitten noin* kytkeytyvätkin edeltävässä kappaleessa esitettyyn epäilevään asenteeseen. Jos kuitenkin pyritään määrittelemään kieliopillisiin konstruktioihin konventionaalituneen affektisen merkityksen luonnetta ja rajoja, konstruktioiden voi sanoa määrittävän affektisen funktion ”yksin” sikäli, että kyse on kahdesta erillisestä affektisesta toiminnosta: ensimmäisen kappaleen kannanotto on positiivisesti varautunut ja esittää isän pohjimmiltaan vilpittömäksi ja hyvántahtoiseksi, siinä missä infinitiivikonstruktioiden affekti on isän toimia kritisoivaa. Isää ymmärtävä näkökulma on siis rakennettu niin, että se osin projisoi tulevaa Jussin kantaa ja sen vastakkaisuutta, mutta se ei itsessään tarjoa sellaista affektista tulkintakehystä, joka kertoisi lukijalle, miten itsenäisellä infinitiivillä ilmaistu asiointi olisi tulkittava. Myöskään infinitiivejä seuraava virke ei jatka suoraan niiden kuvaamaa affektia, sillä *pyhäksi vihaksi* nimetty affekti osoitetaan menneisyyden tuntemukseksi. Se kuvaa muistoa raivosta, siinä missä itsenäiset infinitiivikonstruktiot kuvaavat romaanissa sillä hetkellä aktivoituvaa affektista tuntemusta.

Esimerkissä 17 on käytössä INF + -PA -konstruktio, joka kuvailee aina jotakin sellaista asiointilaa, jota puhuja pitää tavoittelemisen arvoisena: se rakentaa kuvattun asiointilan toistaiseksi toteutumattomaksi haaveeksi, riippumatta siitä, millaisia asenteenilmauksia sen lähikontekstissa on esitetty (ks. -pA-liitepartikkelin toteutumattomuuteen ja tulevaisuuteen orientoitumisen liittyvästä funktiosta myös Hakulinen & Karlsson 1979: 330; Makkonen-Craig 2005: 57).¹¹ *Ollapa siinä vielä raikasta piimää* ei ”tarvitse” ympärilleen muita kannanottoja tai leksikaalisia aineksia tullakseen tulkituksi toiveeksi asiointilan toteutumisesta. Myös INF VAI INF -konstruktion tehtävä pysyy samana kontekstista toiseen: sillä punnitaan kahden asiointilan välistä suhdetta siitä näkökulmasta, kumman toteutuminen on kannattavampaa tai sopivampaa (esim. 18); vaikka konstruktio on tässä funktiossaan itsenäinen, tyyppillisesti se, kumpaa vaihtoehtoa pidetään miellyttävämpänä, on kuitenkin sidoksissa käyttöyhteyteen.¹²

Affektiltaan ”itsenäisiä” tapauksia huomattavasti yleisempiä ovat käytöt, joissa infinitiivikonstruktioita edeltää jokin affektinen tai ei-affektinen kannanotto. Havaintojeni perusteella kaikkia itsenäisiä A-infinitiivikonstruktioita voidaan käyttää tällaisessa ympäristössä. Olen kursivoinut esimerkeistä 19–21 infinitiivikonstruktioita edeltävät kannanotot ja alleviivannut tulkintaa välittömimmin rakentavat leksemit.

- (19) *Ohjaaja Jussi Helmisen työtä on pakko ihailla. Tehdä nyt eläväksi tämmöinen aforismikokoelma!* Janon toiminnot ovat pelkistetyn arkkityyppisiä, visuaalisuus *hallittua*, näyttelijäntyö *tarkkaa*. (i, arvostelu)

11. Tämä on ainoa syntaktinen konteksti, jossa -pA-liitepartikkeli liittyy infinitiiviin. Koska -pA liittyy aina lauseen ensimmäiseen jäseneseen (ISK 2004: § 133), sen liittyminen infinitiiviin viestii konstruktion syntaktisesta itsenäisyydestä.

12. Monet INF VAI INF -konstruktion esiintymät asettuvat konteksteihin, joissa niiden affektisuus rajoittuu lähinnä niiden retorisuuteen. Erityisesti *ollako vai eikö olla* -esiintymät hakeutuvat kuitenkin kirjallisen pohjatekstinsä vaikutuksesta herkästi affektisiin konteksteihin.

- (20) *Säälin erikoisesti yritysväkeä, joka kohtaa kovan taksan sekä kuluissaan että tuotantotaksoissaan – olla siinä sitten kilpailukykyinen pohjoissuomalainen.* (i, blogi)
- (21) *Etuoikeutenani on ollut myös pääsy mielenkiintoisiin paikkoihin. Ensimmäinen vierailuni Lontoossa Downing Street 10:ssä teki minuun suuren vaikutuksen. Istua juomassa teetä historiallisissa huoneissa, joitten seinällä komeilivat Churchillin kuvat!* (Anna 38/2003)

Esimerkeissä 19 ja 20 infinitiivikonstruktioita edeltävät kannanotot ja niissä käytetyt lekseemit täsmentävät affektin ihailevan positiiviseksi (19, *ihailla*) ja myötätuntoiseksi (20, *säälin erikoisesti yritysväkeä, kova taksa*). Esimerkissä 21 puhuja kertoo ensin etuoikeutetun asemansa hänelle suomista mahdollisuuksista ja Downing Streetiä kuvaillessaan sanoo paikan tehneen häneen *suuren vaikutuksen*. Infinitiivikonstruktio ilmaisee tämän jälkeen jotakin sen tyyppistä kuin ”että olenkin päässyt osalliseksi tällaisesta”; esiin tulee se, että kun kyse ei ole idiomaattistuneista infinitiivikonstruktioista (vrt. esim. 19 ja 20), ilmaistua affektia on usein hankalaa nimetä.

Kannanottojen ja infinitiivirakenteiden keskinäinen suhde – se, mitä niillä tehdään suhteessa toisiinsa – voi varioida konteksteittain huomattavasti. Esimerkissä 19 infinitiivi perustelee esitettyä kannanottoa – sitä, miksi Helmisen työtä on pakko ihailla – ja kutsuu lukijaa tunnistamaan sen asiantilaa, jonka perusteella kannanotto on muodostettu (tällaisen aforismikokoelman muuttaminen eläväksi) ja josta kirjoittajan mukaan välttämättä (vrt. *on pakko*) seuraa ihailua. Kannanotot ja infinitiivit kytkeytyvät toisiinsa myös koherenssin kautta leksikaalisella ja kieliopillisella tasolla; tässä esimerkiksi infinitiivikonstruktiossa käytetyn *tehdä*-verbin tulkitaan objekteineen luonnehtivan nimenomaan edellä kuvattua Helmisen työtä.

Esimerkissä 20 infinitiivillä esitetään puolestaan edeltävästä kannanotosta juontuva päätelmä (*sit(ten)*-partikkelista päättelyn merkkinä ks. Halonen 2005: 277–280): kannanotto osoittaa puhujan suhtautumisen (*säälin yritysväkeä*) ja myös suhtautumisen perusteet (*joka kohtaa kovan taksan sekä kuluissaan että tuotantotaksoissaan*), ja infinitiivikonstruktio esittää näistä juonnetun affektisen päätelmän. Kyseessä on vakiintunut INF + SIINÄ SITTEN -konstruktio, joka esittää infinitiivin kuvaaman toiminnan annetuissa olosuhteissa mahdottomaksi tai kohtuuttoman vaikeaksi suorittaa (mikä johtaa tässä myötätuntoisuuteen). Infinitiivikonstruktioon liittyvä adverbi *siinä* luo kuvatun tilanteen ikään kuin uudelleen lukijan silmien eteen – poimii edeltävässä kannanotossa ilmaistun tilanteen siksi lähtökohdaksi, jonka puitteissa infinitiivikonstruktion kuvaamaa toimintaa on arvioitava, ja tarjoaa samalla kuvatusta asiain-tilasta uuden johtopäätöksen (’mahdotonta/vaikeaa olla kilpailukykyinen pohjoissuomalainen’).

Esimerkissä 21 infinitiivin tehtävä on ensinnäkin kuvittaa ja perustella ilmaistua kannanottoa. Se avaa lukijan tunnistettavaksi asiain-tilakuvauksen (*Istua historiallisissa huoneissa...*), joka perustelee sitä, miksi vierailu Downing Street 10:een teki haastateltavaan niin suuren vaikutuksen; infinitiivilausekkeella kuvataan nimenomaan sitä paikkaa, johon affekti liitetään (*istua juomassa teetä historiallisissa huoneissa*).

neissa, joka hahmottaa paikan Downing Streetin sisältä käsin). Huutomerkki ja koko kontekstin positiivisuus rakentavat konstruktiolle ihastusta ilmaisevan tulkinta-kehyyksen.

Infinitiiviä edeltävät kannanotot ovat aineistossani useammin ”ei-affektisia” kuin affektisia. Viittaan ei-affektisilla kannanotoilla kaikkiin niihin väitelauseen muotoisiin ilmauksiin, joilla ilmaistaan mielipidettä turvautumatta kuitenkaan varsinaisiin affektisiin aineksiin (edellä ei-affektisia ovat tämän määritelmän mukaan esim. *on pakko ihaillla, säälin yritysväkeä, teki suuren vaikutuksen*).¹³ Aineiston tyypillisin toiminnallinen yhdistelmä on ei-affektinen kannanottorakenne, jota seuraa idiomaattinen infinitiivikonstruktio.

Kannanoton esittäminen infinitiivikonstruktion jälkeen on harvinaisempaa. Harvinaisuus johtuu ensisijaisesti infinitiivikonstruktioiden reaktiivisuudesta: niitä ei tyypillisesti käytetä uuden puheenaiheen aloittamiseen, vaan niillä kommentoidaan ja kehitellään jotakin aiemmin sanottua. Sellaisiin katkelmiin, joissa infinitiivit eivät täydennä mitään edeltävää kannanottoa, syntyykin reaktiivisuuden takia affektinen jännite; infinitiivit projisoivat odotuksen jostakin, mihin ne reagoivat mutta on mahdollisesti vasta tuloillaan.¹⁴

- (22) Hän nousi takaisin tielle pyöränsä luo. Hän ajoi osan matkasta linja-autolla, osan polkupyörällään. *Mennä nyt sinne! Hän ei tuntenut itsessään mitään valmiutta, hänen moraalinen asenteensa oli sekava ja hänen ajatustensa yllä häilyi kuin tuo puron yllä häilyvä sini- ja kultaväikeinen hyönteisjoukko, sekava rykelmä ajatuksia, tajuntaa tunteista ja himoista joita hän ei tiennyt itsessään asuneen.*” (Hämäläinen 1997: 6)
- (23) Viimein astui myös Eero pirttiin äänetönnä ja kyräten kiukkuisesti. Silloin Juhani, kohottaen päätänsä peiton alta ja kurkistellen yli parven reunan, haastoi seuraavalla tavalla: ”Vieläkö sinä kyräät, sonni? Etkö saanut kenties löylytystä ansion mukaan, jääräpässi? Peijakas! Jos olisimme oikein ansiosta sinulle antaneet, niin tuskinpa nyt kömpisit tuossa omilla töppösillä pirttiimme. Usko minua; ja *kiitä onneasi, että pääsit näin helpolla hinnalla. Mutta toista vartokoon Simeoni. Ah!* hän voidelkoon selkensä karhunihralla, ennenkuin *rohkenee* aukaista oveamme. Hän tarvitsee, tarvitsee toistisesti! *Myydä viina, ja koska krouvari on sen oikein ehtinyt sekoittamaan peräloroksi, ostaa se takaisin moninkerroin kalliimpana, ja lioittaa sitten*

13. Jaottelu affektisiin ja ei-affektisiin kannanottoihin on välttämättä keinotekoinen. ISK:n (2004: § 1719) mukaan affektiset konstruktiot ovat ”ilmauksia, joilla ei ole tunnusmerkitöntä käyttöä neutraalina väitelauseena, kysymyksenä tai käskynä”. Jos määrittely onnistuu näin päin, on huomattava, että neutraaleilta näyttävät kuvaukset voivat saada tietyissä konteksteissa varsin affektisen tulkinnan, esimerkiksi prosodian tai leksikaalisen aineksen vahvistamana. Myös ISK:ssa (mp.) todetaan, ettei raja kietytyneiden affektisten konstruktioiden ja sananvalinnan perusteella affektiseksi tulkittavien lauseiden välillä ole jyrkkä.

14. Jännite voi purkautua myös ilman varsinaista toista kannanottoa, esimerkiksi kontrastin kautta. Tämä näkyy esimerkissä 16 (*Luennoida rohkeudesta, Jussi ajattelee, toimia sitten noin*), jossa konstruktioiden affektinen tulkinta selviää kuvattujen asiaintilojen ristiriitaisuuden myötä.

samaan sikuriveteen ja tyyriisen, tyyriisen makuvariin ruissäkit aina viimeiseen jyvään asti, sanalla sanoen: kaikki mitä rattailta heltii, menettää viinaan, siirappijuomaan, vehnäpulliin ja prenikoihin. Ah! ken olis sitä Simeonista luullut? (Kivi 1942 [1870]: 389)

Esimerkki 22 alkaa ulkoisesti fokalisoitulla eli kertojan näkökulman osoittavalla kuvauksella, jossa seurataan kolmaspersoonaisen henkilöahmon toimia (*Hän ajoi osan matkasta linja-autolla, osan polkupyörällään*). Tätä seuraava INF + NYT-konstruktio siirtää kuvauksen henkilöahmon tajunnansisäiseksi ja esittää affektisen kannanoton, jonka reaktiivisuus synnyttää implikaation jostakin tunnetilasta, jota myöhemmin spesifoidaan. Infinitiivikonstruktion jälkeen fokalisaatio muuttuu vaipaaksi epäsuoraksi kerronnaksi (tähän viittaavat kuvaus *ei tuntenut itsessään* sekä demonstratiivi ilmauksessa *tuon puron yllä häilyvä hyönteisjoukko*), jossa näkökulma on kieliopillisesti sekä kertojan (pronomini *hän*, imperfektimuodot) että päähenkilön ja jossa vihdoin spesifoidaan tarkemmin kertojan tunnetila (*ei tuntenut itsessään mitään valmiutta; moraalinen asenteensa oli sekava; tajuntaa tunteista ja himoista joita hän ei tiennyt itsessään asuneen*).

Esimerkissä 23 infinitiivikonstruktiot kuvaavat paheksuen Simeonin tekemiä kaupunjoja: niin edeltävässä tekstissä rakennettu kontrasti (*kiitä onneasi, että pääsit näin helpolla hinnalla. Mutta toista vartokoon Simeoni*), uhkaileva sävy (*rohkenee aukaista ovementte*) kuin itse infiniittisessä jaksossa käytetyt lekseemitkin rakentavat konstruktion tulkintaa. Vasta infiniitivejä seuraava kannanotto *Ah! ken olis sitä Simeonista luullut* antaa kuitenkin niille eksplisiittisen tulkinnan nimeämällä tapahtumat puhujan näkökulmasta odotuksenvastaisiksi ja valitettaviksi. Vaikka siis jo infiniitivilausekkeita edeltävä teksti osoittaa Juhanin närkästyksen Simeonin toimia kohtaan, infiniitivejä ei edellä yksikään sellainen kannanotto, jonka suoraksi elaboroinniksi ne tulkittaisiin. *Ah! ken olis sitä Simeonista luullut* sen sijaan ankkuroi sitä-pronominilla kuvatun affektin toiseen kannanottoon.

Infinitiivikonstruktion tulkinta voi rakentua myös suhteessa sekä sitä edeltävään että sitä seuraavaan kannanottoon, kuten seuraavista suuttumusta (esim. 24), halveksuntaa (25) ja tylsistymistä (26) ilmaisevista esimerkeistä nähdään:

- (24) Anselmi vetäytyi oluineen nurkkaan miettimään kuulemaansa. *Perkele sen Alvarin kanssa! Lähteä nyt naiseen ottamatta Anselmia mukaan! Ennenkuulumatonta!* Ja niin Anselmi päätti kostoksi olla välittämättä paskaakaan Alvarista ja veti päänsä täyteen. (i, blogi)
- (25) *Olutfestarit eivät paljoa meikäläistä puhuttele. Juoda nyt jotain lapinkusta pehmeästä muovituopista teltassa bändin soittaessa 120 dB:n voimalla vieressä – kiitos näkemiin!* Oluissa meikää kiinnostaa sen juominen, ei siinä kahlaaminen. (i, blogi)
- (26) Hän muistaa miten hän istui pöydän alla ja ajatteli: ”Kukaan ei tiedä, missä minä olen!” Ja se tuntui hienolta. *Mutta vain vähän aikaa – sitten oli ikä-*

vää. Istua kukallisen pöytäliinan alla ja melkein nukahtaa. Se oli myös epä-mukavaa. (Lindquist 1978: 95)

Tapaukset eroavat kannanoton ja infinitiivin yhdistelmästä ensinäkemältä vain siten, että niihin on lisätty yksi kannanotto. Infinitiivikonstruktioita seuraavat kannanotot (esim. *Ennenkuulumatonta!* ja *Ei kiitos*) muuttavat kuitenkin tällaisten kontekstien luonnetta sikäli, että ne pitävät topiikkia yllä: esimerkeissä 24 ja 25 kirjoittaja perustelee kannanottoaan vielä kolmannen kannanotonkin jälkeen (*Ja niin Anselmi päätti kostoksi olla välittämättä paskaakaan Alvarista ja veti päänsä täyteen; Oluissa meikää kiinnostaa sen juominen, ei siinä kahlaaminen*), siinä missä infinitiivikonstruktio tyyppitapauksissa lopettaa affektisen sekvenssin. Skemaattisia infinitiivikonstruktioita täydentää tällaisissa konteksteissa usein lausuma, joka sisältää sellaisen infinitiivilausekkeen kanssa samatarkoitteisen pronominin, joka poimii eksplisiittisesti infinitiivisen asiointilan kannanoton subjektiksi tai objektiksi (ks. tarkemmin Visapää 2008: 157–162). Tämä kannanotto jatkaa tyyppillisesti samassa affektisessä kehyksessä kuin edeltävätkin kannanotot, mutta se voi esittää jonkin uudenkin näkökulman (ks. myös erit. Etelämäki 2006: 198). Esimerkiksi esimerkissä 25 *se oli myös epä-mukavaa* -kannanoton pronomini *se* poimii kannanoton ja infinitiivikonstruktion kuvaaman affektisen asiointilan referenttikseen ja kertoo, että kuvatussa tilassa oleminen oli paitsi ikävää myös epä-mukavaa.

Olen kuvannut edellä sellaisia säännönmukaisuuksia, joiden voi havaita määrittävän itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden affektisen tulkinnan syntyä aineistoni esimerkeissä. Esimerkit ovat edustaneet muutamia kirjoitetun kielen tekstilajeja – lähinnä kaunokirjallisuutta, blogeja ja lehtitekstejä –, enkä ole ottanut analyysissäni huomioon sen enempää tekstilajipiirteitä kuin tekstin laajempaa kokonaisuuttakaan. Kokonaisia tekstejä tulkittaessa puhujan affektiset tavoitteet saattavat määrittäjä jo tekstin alussa ja esimerkiksi suhteessa tekstilajin tavoitteeseen ja sen julkaisupaikkaan; itse tekstissä tulkinrat rakentuvat kompleksisesti osana tekstin kokonaisrakennetta. Tällaisen pienen aineiston ja rajatun näkökulman myötä ei ole mahdollista esittää laajempia päätelmiä siitä, miten affekti rakentuu tekstuaalisesti tai tekstilajeittain. Sen sijaan uskon sen pystyvän havainnollistamaan niitä tendenssejä, joiden myötä infinitiivikonstruktioiden affektiluonne määrittyy pitkälti tekstiyhteyden, esimerkiksi niitä ympäröivien kannanottojen ja niissä ja niiden lähiympäristössä käytettyjen kielellisten aineiden myötä.

5 Kokoavaa tarkastelua

Olen tarkastellut tässä artikkelissa itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden affektisuutta kahdesta toisiinsa kytkeytyvästä näkökulmasta. Olen ensinnäkin esittänyt, että infinitiivejä käytetään kaikissa esiintymiskonteksteissaan empatiahakuisessa, tunnistamista ja samastumista kutsuvassa funktiossa. Monet nykymäärittelyt korostavat, että empatiassa ei ole kyse vain toisen näkökulman kognitiivisesta ymmärtämisestä, vaan siitä, että empatiata tuntevassa vastaanottajassa herää toisen näkökulmaan ja tilanteeseen samastumisen myötä tunnetila, joka on lähempänä samastumisen kohteen tunnetilaa kuin ha-

vainnoijan edeltävää omaa tunnetilaa (Hoffman 2000; Preston & de Waal 2002; Preston 2007; Koski & Sterck 2010). Voidaankin ajatella, että kaikki tunnistamista ja samastumista kutsuvat kielenelementit kutsuvat empatiafunktionsa takia vastaanottajassa esiin tunnepitoista reaktiota; jotta samastuminen – ja siis empaattinen eläytyminen – onnistuisi, vastaanottajan on reagoitava jossain määrin myös tunnetasolla. Tässä mielessä itsenäisten infinitiivien voi sanoa olevan perustaltaan affektisia. Niiden empaattinen ulottuvuus operoi ja jäsentää kielenkäyttäjien suhteita affektisella tasolla, johon Silverstein (1976, 1993) viittaa implisiittisenä, tiedostamattomana metapragmatiikkana.

Infinitiivikonstruktiot nostavat näkyviin myös sen affektisen tunnereaktion, johon eläytymistä kutsutaan, sillä kuten edellä on havaittu, itsenäisten infinitiivien tulkitaan toimivan esiintymiskonteksteissaan jonkinlaisina affektisina tekoina. Tämän tason affekti voidaan tulkita esimerkiksi negatiiviseksi päivittelyksi, ihastukseksi tai tuskaisuudeksi, mutta joka tapauksessa se nostaa kontekstin avulla näkyville sen tunnetilan, jossa vastaanottajaa pyydetään tunnistamaan infinitiivikonstruktioilla kuvattu asiain-tila. Artikkelini toinen pääfokus on ollut tällaisen metapragmaattisesti läpinäkyvän affektisuuden analyysissä. Olen pyrkinyt osoittamaan, kuinka infinitiivien affektifunktiot ovat osin konstruktioihin konventionaalistuneita, osin kontekstista toiseen varioivia. Useimmat infinitiivikonstruktiot ovat erikoistuneet tunnistettavasti tietynlaisten affektisten tehtävien hoitamiseen; näihin on kiteytynyt kirjoitetussa kielessä tiettyjä partikkeleita ja adverbeja (esim. *nyt*, *-pA*, *siinä*, *sitten*), jotka ohjaavat konstruktioiden tulkintaa; puheessa vastaavissa funktioissa käytetään myös prosodiaa. Vaikka tällaisilla konstruktioilla on jossain määrin konventionaalistunut pragmaattinen tulkintansa, niiden lopullinen affektinen tulkinta syntyy vasta kielenkäyttökontekstin avulla, esimerkiksi ympäröivien kannanottojen ja konstruktiossa ja sen lähikontekstissa käytettyjen kieliopillisten rakenteiden ja lekseemien avulla.

Vielä on kuitenkin selittämättä, miksi infinitiiveillä tehdään nimettävissä olevia affektisia tekoja – ilmaistaan esimerkiksi inhoa, suuttumusta tai iloa –, ja toisaalta se, missä määrin tämän tason affektisuus liittyy kaikkien itsenäisten infinitiivien esiintymisiin. Mitä on esimerkiksi *Tunnit*-katkelmassa (esim. 1) käytettyjen infinitiivien ja yleisemmin skemaattisten infinitiivikonstruktioiden affekti? Ovatko infinitiivit todella itsessään aina affektisia myös muutoin kuin empatiahakuisesta näkökulmasta, vai voisiko niiden affektisuuden väittää syntyvän ensisijaisesti konstruktioihin kiteytyneistä partikkeleista ja niiden lähikontekstin ilmauksista?

Väitteeni siitä, että itsenäiset A-infinitiivit ilmaisevat aina jonkinlaista affektia, pohjautuu yhtäältä niiden empatiafunktioon. Niiden tunnistamista kutsuva kieliopillinen jäsenitys kutsuu vastaanottajaa eläytymään havainnon kohteena olevan yksilön tai tätä kritisoivan fokalisoijan näkökulmaan ja tunnetilaan. Erilaiset lähikontekstissa ilmaistut affektit ja infinitiivikonstruktioihin kiteytyneet partikkelit ja adverbit tuottavat sitten infinitiivin profiloimalle asiain-tilalle spesifimmän affektisen tulkintakehyksen eli määrittävät sen tunnetilan, johon samastumista kutsutaan. Silloin, kun tätä tunnetilaa ei erikseen kontekstuaalisesti määritellä (esim. esimerkki 1), affektisuus jää ilmaan tunnustettavaksi affektisuudeksi, jolle on kuitenkin hankalaa antaa nimeä.

Toisaalta sitä, miksi infinitiivit ovat erikoistuneet nimenomaan erilaisten tunnetilojen ilmaisimiksi, selittävät myös niiden omat kieliopilliset ominaisuudet; niiden af-

fektista funktiota ei voi selittää ainoastaan niiden empatiafunktioon tai niiden kontekstissa syntyviin merkityksiin vedoten. Ei ole sattumaa, että tietyt affektia indeksoivat partikkelit ovat kiteytyneet juuri infinitiivien yhteyteen tai että juuri infinitiivi on kiteytynyt sellaiseksi empaattiseksi rakenteeksi, joka nostaa selvästi näkyville paitsi tunnistamisen kognitiivisen puolen myös samastumista kutsuvan tunnetilan.

Kuten luvussa 3 tuli lyhyesti esille, infinitiivien persoonattomuudesta, tempuksettomuudesta ja moduksettomuudesta johtuva ankkuroimattomuus (ks. Langacker 1987, 1991, 1999) – se, että ne eivät kytke puhetilannetta ja kielellistä ilmausta toisiinsa morfologisin keinoin – tekee niistä asiantilakuvauksina maksimaalisen indeksisiä (ks. tarkemmin Visapää 2008). Ne nostavat toisin sanoen ilmauksen ja puhetilanteen välisen erottamattoman suhteen korosteisesti näkyville juuri sen vuoksi, etteivät ne jäsennä tätä suhdetta puhetilanteen ja lausuman toisistaan käsitteellisesti erottavilla kieliopillisilla keinoilla. (Visapää 2008: 80–93.) Jos kielellinen elementti on indeksinä hyvin selvästi merkitykseltään sidoksissa käyttöyhteyteensä, Laitisen (1998: 84) mukaan sen esiintymässä on helpompi nähdä muutakin kielellistä toimintaa kuin informaation välittäminen: ”Kieliopilliset muodot saattavat esimerkiksi ilmaista – paitsi persoonaa, aikaa tai sijaintia – myös vaikkapa puhujan tunteita, arvoja ja asenteita.” (Mp.)

Itsenäisissä infinitiiveissä indeksisyys nousee niiden morfologisen ankkuroimattomuuden takia niin keskeiseksi tekijäksi, että niiden tulkitaan aina indeksoivan puhetilanteen ja myös luovan sen käyttökontekstiinsa (Visapää 2008: 90). Tästä syystä ne eivät koskaan ainoastaan profiloi asiantilatyyppejä vaan hahmottuvat kirjoitetussakin kielessä vuorovaikutuksen osallistujien välisiä suhteita jäsentäviksi kielellisiksi teoiksi. Edelleen infinitiivien finiittimorfologian ”puutteen” takia niiden hahmottamat asiain-tilat näyttäytyvät ns. maksimaalisen subjektiivisesti: ne näyttäytyvät täysin puhujan näkökulmasta, vaikka häivyttävätkin tämän näkyviltä (mts. 73–78; subjektiivisuudesta ks. Langacker 1990). Infinitiiveissä kuuluu toisin sanoen aina puhujansa ääni, ne näyttäytyvät aina jonkun yksilön tajunnasta ja arvomaailmasta käsin. Niin itsenäisten A-infinitiivien maksimaalinen subjektiivisuus kuin maksimaalinen indeksisyyskin selittävät sitä, minkä vuoksi ne hahmottuvat empatiaa kutsuessaan samalla erilaisten meta-pragmaattisesti tunnistettavien affektien ilmaisimiksi. Ne korostavat yhtäältä puhujan näkökulmaa ja toisaalta kielenkäytön performatiivista, vuorovaikutuksellista ulottuvuutta, ja näin ne nostavat kieliopillisina rakenteina näkyville nimenomaan kielenkäyttäjän oman äänen. Kuten edellä on tullut esiin, tällainen indeksinen teko on jo itsessään affektinen sikäli, että se nostaa näkyviin asiain-tilan, johon pyydetään eläytymistä ja siis vastaanottajan osallistumista tunnetasolla. Se, mitä affektia konstruktion tulkitaan ilmaisevan, selviää kulloisessakin kielenkäyttötilanteessa ja vaihtelee sen perusteella, kuinka konventionaalistunut infinitiivikonstruktion pragmaattinen funktio on.

Infiniittisten konstruktioiden affektis-empaattinen luonne nousee havainnollisesti näkyviin artikkelin aloittaneessa *Tunnit*-elokuvan loppukohtauksessa. Kun Woolfin ääni alkaa katkelmassa kuulua, näkyviin leikataan samanaikaisesti kuvia elokuvan päähenkilöistä, tarkemmin sanoen siitä hetkestä, jolloin he ovat ymmärtäneet jotakin olennaista elämästään, löytäneet sisäisen rauhan; kyse on näiden oivallusten af-

fektisestä kiteyttämisestä. Elokuvasa näkyy kuvallisella tasolla monta spesifiä inhimillistä referenttiä, joita infinitiivien voi tulkita luonnehtivan. Kuten artikkelissa on havaittu, infinitiiviset rakenteet puhuvat kuitenkin inhimillisestä kokemuksesta aina sellaisella tasolla, joka ei yksittäisiin henkilöihinkään spesifioituessaan sulje tunnistamis- ja samastumismahdollisuutta muilta läsnäolijoilta. Näin äänessäolija – tässä tapauksessa yhtäältä Woolfin hahmo, toisaalta elokuvantekijät – voi jäsentää asiain tilat ja vuorovaikutuksen osallistujien suhteet siten, että saa yhtäältä oman äänensä kuuluviin, toisaalta kääntyy avoimesti kohti vastaanottajia ja kutsuu näitä tunnistamaan kuvatuksen kokemuksen ja siihen liittyvän tunteen siinä affektisessä kehyksessä, jonka elokuvan konteksti on tuottanut (ja lähikonteksti tässä tapauksessa rakentanut, vrt. esim. positiivista affektia indeksoivat *Rakas Leonard, lopultakin nähdä se, rakastaa sitä*). Jos vastaanottaja eläytyy kuvaukseen, hän kokee maailman hetken ajan sen näkökulmasta, joka kuvaa kokemustaan infinitiivein, ja reagoi ehkä itsekkin.

Lähteet

Aineistolähteet

- AHO, JUHANI 1978 [1885]: *Papin tytär. Muistatko? Yksin*. Suomalainen sarja. Hämeenlinna: Karisto.
- ANNA 38/2003 = Päivi Lipposen haastattelu (Päivi Lipponen: Paavo puski minun elämäni). – *Anna* 38/2003 18.9.2003.
- HÄMÄLÄINEN, HELVI 1997: *Uusi Aadam*. Porvoo: WSOY.
- ITKONEN, JUHA 2007: *Kohti*. Helsinki: Otava.
- JANSSON, TOVE 1962: *Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia*. Suomentanut Laila Järvinen. Porvoo: WSOY.
- KIVI, ALEKSIS 1942 [1870]: *Seitsemän veljestä*. Porvoo: WSOY.
- KP = Kielipankki. www.csc.fi.
- KROSS, JAAN 2005: *Rakkaat kanssavaeltajat*. Helsinki: WSOY.
- LINDQUIST, MARITA 1978: *Ellinoora +6 cm, Santtu +7 cm*. Suomentanut Tuula Ikonen. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuuslähteet

- EISENBERG, NANCY – FABES, R. A. 1990: Empathy. Conceptualization, measurement, and relation to prosocial behavior. – *Motivation and Emotion* 14 s. 131–149.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronomininistä tämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.
- GOLDMAN, ALVIN 1993: Ethics and cognitive science. – *Ethics* 103 s. 337–360.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nyky-suomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- HALONEN, MIA 2005: *Mä en sit siih sanonu mitää*. Raportit sanomatta jättämisestä ja evidentialinen partikkeli *sit(te(n))* keskustelun kertomuksissa. – *Virittäjä* 109 s. 272–298.
- HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- 2011: Territories of knowledge, territories of experience. Empathic moments in interaction. – Tanya Stivers, Lorenza Mondada & Jakob Steensig (toim.), *The morality of knowledge in conversation* s. 159–183. Cambridge: Cambridge University Press.
- HERLIN, ILONA – VISAPÄÄ, LAURA 2011: Mitä on empatia ja mikä sen suhde kieleen? – Ilona Herlin, Emmi Laukkanen, Maria Mäkinen, Jutta Salminen & Laura Visapää (toim.), *Kieli ja empatia* s. 7–28. Kielen opissa 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/28676>.
- HOFFMAN, MARTIN 2000: *Empathy and moral development. Implications for caring and justice*. New York: Cambridge University Press.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ESA 2008: Concerning the role of consciousness in linguistics. – *Journal of Consciousness Studies* 15 s. 15–33.
- KOSKI, SONJA E. – STERCK, ELISABETH 2010: Empathic chimpanzees. A proposal of the levels of emotional and cognitive processing in chimpanzee empathy. – *European Journal of Developmental Psychology* 7 (special issue on Theory of Mind) s. 38–66.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön infinitiivikonstruktio ja sen kiteytyminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. – *Virittäjä* 99 s. 337–357.
- 1998: Dramaattinen preesens poeettisena tekona. – Lea Laitinen & Lea Rojola (toim.), *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta* s. 81–136. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006: Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human reference. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space, and person* s. 209–231. Amsterdam: Benjamins.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical prerequisites*. California: Stanford University Press.
- 1990: Subjectification. – *Cognitive Linguistics* 1 s. 5–38.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 2. Descriptive application*. California: Stanford University Press.
- 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEECH, GEOFFREY N. 1987: *Meaning and the English verb*. 2., korjattu painos. London: Longman.
- LUCY, JOHN A. 1993: Reflexive language and the human disciplines. – John A. Lucy (toim.), *Reflexive language. Reported speech and metapragmatics* s. 9–32. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtiteksteissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- OCHS, ELINOR – SCHIEFFELIN, BAMBI 1989: Language has a heart. The pragmatics of affect. – *Text* 9 s. 1, 7–25.
- PRESTON, STEPHANIE 2007: A perception-action model for empathy. – Tom Farrow & Peter Woodruff (toim.), *Empathy in mental illness* s. 428–447. Cambridge: Cambridge University

- Press.
- PRESTON, STEPHANIE – DE WAAL, FRANS 2002: Empathy. Its ultimate and proximate bases. – *Behavioral and Brain Sciences* 25 s. 1–72.
- RIMMON-KENAN, SLOMITH 1991 [1983]: *Kertomuksen poetiikka*. Suomentanut Auli Viikari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUUSUVUORI, JOHANNA 2005: ”Empathy” and ”sympathy” in action. Attending to patients’ troubles in Finnish homeopathic and general practice consultations. – *Social Psychology Quarterly* 68 s. 204–222.
- SELTING, MARGRET 2010: Affectivity in conversational storytelling. An analysis of displays of anger or indignation in complaint stories. – *Pragmatics* 20 s. 229–277.
- SIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1976: Shifters, linguistics categories, and cultural description. – Keith B. Basso & Henry A. Selby (toim.), *Meaning in anthropology* s. 11–55. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- 1993: Metapragmatic discourse and metapragmatic function. – John A. Lucy (toim.), *Reflexive language. Reported speech and metapragmatics* s. 33–58. Cambridge: Cambridge University Press.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – PERÄKYLÄ, ANSSI 2012: Introduction. – Anssi Peräkylä & Marja-Leena Sorjonen (toim.), *Emotion in interaction* s. 3–15. Oxford Studies in Sociolinguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Stanford encyclopedia of philosophy*. Stanford University. <http://plato.stanford.edu/entries/empathy/>.
- TUPPURAINEN, HANNA 1991: *Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa*. Lisensiaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VERSCHUEREN, JEF 2000: Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. – *Pragmatics* 10 s. 439–456.
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.

SUMMARY

Independent infinitives as constructions of affect and empathy

This article explores the affective uses of independent A-infinitive constructions in Finnish (e.g. *tukehtua rapuun Thaimaassa*, 'to choke on a crab in Thailand'). The starting point is the observation (see Visapää 2008) that whenever A-infinitives are used as independent syntactic constructions, they have a recognisably affective meaning. The article analyses the phenomenon in different written genres of modern Finnish, and explains the motivation between the structure of independent infinitive constructions and their affective meaning.

The study analyses the affective functions of A-infinitive constructions both from the perspective of their constructional meaning as well as from the perspective of the contexts in which they appear. In other words, the constructions are first analysed with respect to their grammatical nature, focusing on the way that they have been conceptualised. On the other hand, the study stresses the fact that all affective meaning is born out of a specific context: it presents a detailed analysis of the ways in which a construction with a fixed affective meaning creates its meaning together with various contextual factors, especially with the surrounding stances as well as the lexical material.

The affective meaning of infinitives is divided into two subcategories: functions expressing affect and functions of inviting empathy; all infinitive constructions operate on both levels. Firstly, the affectivity of infinitives can be seen to express affect in the sense that we recognise them as expressions of, say, criticism or joy. When we categorise their affectivity in this way, we deal with actions and affect on a level that is meta-pragmatically transparent, culturally recognisable and easy to label. Secondly, infinitives carry an affective function that is more implicit; in the article, this is referred to as the function inviting empathy. At the same time as independent infinitive constructions are used to express affect, they are used to organise the relationship of the participants in such a way that the recipient can recognise the affect presented. In this way, the infinitives both show the speakers' attitude towards the states of affairs being described, while at the same time inviting the recipients to share this affect.

Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina

Artikkeli käsittelee suomen kielen itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden (esim. *tukehtua rapuun Thaimaassa, olla siinä sitten optimisti*) affektisia merkityksiä. Lähtökohtana on Visapään (2008) havainto, että kun A-infinitiivi muodostaa syntaktisesti itsenäisen konstruktion, sen merkitys hahmottuu tunnistettavan affektiseksi. Artikkelitarkastelee ilmiön toteutumista erilaisissa kirjoitetuissa nykysuomen tekstilajeissa ja pyrkii selittämään, mistä itsenäisten A-infinitiivien affektiset merkitykset juontuvat.

Tutkimuksen tavoitteena on analysoida itsenäisten A-infinitiivien affektisia funktioita yhtäältä rakenteiden kiteytyneestä konstruktiomerkityksestä käsin, toisaalta niiden kontekstuaalista tulkintaa painottaen. Infinitiivien affektimerkityksiä tarkastellaan toisin sanoen ensinnäkin konstruktioiden kielipillisestä hahmosta käsin, kognitiivisen kielioopin käsittein siitä, miten ne on käsitteistetty. Toisaalta artikkeli korostaa sitä, miten kiteytyneimpienkin affektikonstruktioiden tulkinta syntyy vasta kontekstissaan, ja analysoi yksityiskohtaisesti sitä, miten infinitiivien affektitulkinat syntyvät yhteistyössä ympäröivien kannanottojen ja erilaisten leksikaalisten ainesten kanssa.

Infinitiivien affektimerkitykset jaetaan kahtia affektia ilmaiseksi ja empatiaa kutsuviin; kaikki infinitiivikonstruktioit operoivat molemmilla ulottuvuuksilla. Itsenäiset infinitiivit voidaan hahmottaa ensinnäkin affektiseksi toiminnaksi, jota voimme kulttuurisen tietomme perusteella kutsua esimerkiksi päivittelyksi tai ilon ilmaisuksi. Kun luokittelemme affektisuutta tällä tasolla, kyse on metapragmaattisesti läpinäkyvästä toiminnasta – affektista, joka on kulttuurisesti tunnistettavissa ja nimettävissä. Infinitiiveille hahmottuu kuitenkin myös implisiittisempi affektifunktio, johon viitataan artikkelissa empatiaa kutsuvana funktiona. Samalla kun infinitiivejä käytetään tiettyjen affektien ilmaisemiseen, niillä jäsennetään vuorovaikutuksen osallistujien suhteita siten, että vastaanottajaa kutsutaan samastumaan esitettyyn affektiin. Infinitiivit siis yhtäältä viestivät puhujan affektista suhtautumista sanottuun, toisaalta kutsuvat vastaanottajaa jakamaan tämän affektin.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@helsinki.fi